

TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN YASHIL LOYIHALARNI MOLIYALASHTIRISH AMALIYOTINI RIVOJLANTIRISH YO‘LLARI

Талаба: Ахропов Абдор

Укитувчи: Абдувахобов Шахзод

Annotatsiya:

“Yashil” iqtisodiyot bilan bog‘liq loyihalar muvaffaqiyatli bo‘lishi uchun “yashil” kreditlar foydalaniladigan uskunaning o‘zini qoplash muddatidan kam bo‘lmagan muddatga va loyihaning rentabelligidan yuqori bo‘lmagan foiz stavkasida berilishi kerak. Ba’zi mamlakatlarda yashil kredit imtiyozli sifatida tushuniladi, ya’ni u odatdagidan pastroq foiz stavkasiga ega. Ayni paytda O‘zbekistonda “yashil” loyihalarni rivojlantirishga harakat qilayotgan tadbirkorlarning so‘zlariga ko‘ra, xalqaro tashkilotlar O‘zbekiston banklarida “yashil” kredit liniyalarini yaratib, u yerga mablag‘ o‘tkazayotgan bo‘lsa-da, bunday kreditlarni hozircha olishning iloji yo‘q. Tijorat banklari tomonidan yashil loyihalarni moliyalashtirish amaliyotini rivojlantirish yo‘llari quyidagilardan iborat bo‘lishi mumkin:

Zamonaviy Texnologiyalardan Foydalanish: Banklar, texnologik innovatsiyalardan foydalanarak moliyalashtirish jarayonlarini avtomatlashtirish va tezlashtirishlari mumkin,

Qimmatli Ma'lumotlar Analitikasi: Banklar, ma'lumotlar analitikasi va ma'lumotlar madaniyati yordamida yashil loyihalarni qo'llab-quvvatlash orqali moliyalashtirish natijalarini ko'paytirishlari mumkin.

O'zaro Hamkorliklar: Tijorat banklari, boshqa korxonalar, startaplar va dasturlash loyihalari bilan hamkorlik qilish orqali yashil moliyalashtirish loyihalarini rivojlantirishlari mumkin.

Portfel Investitsiyalari: Banklar, yashil moliyalashtirish loyihalariga moliyalashtirish qobiliyatiga ega bo'lgan portfelli investitsiyalarni taqdim etish orqali moliyalashtirish amaliyotini rivojlantirishlari mumkin.

Ta'lim va Tarbiyalash: Tijorat banklari, xodimlarini va mijozlarini yashil moliyalashtirishga oid ta'lim va tarbiyalash orqali moliyalashtirishning rivojlanishini oshirishlari mumkin. Bu yo'llar banklarga yashil loyihalarni

moliyalashtirishda yordam berishi mumkin, shuningdek jamiyatga ijtimoiy va ekologik foydali natijalar olishga imkoniyat yaratadi.[1]

Kalit soʻzlar: Qoʻshma moliyalash mexanizmi, tijorat banklari, "yashil platforma", YTTB dasturi, "yashil" loyiha.

Kirish:

Tijorat banklari tomonidan oʻsimlik loyihalarini moliyalashtirish amaliyotini rivojlantirish yoʻllari koʻproq moliyaviy xizmatlarni taqdim etish, investitsiyalarni ragʻbatlantirish va iqtisodiy oʻsimliklar uchun maqbul kredit shartlari tuzish orqali amalga oshirilishi mumkin. Bundan tashqari, innovatsion texnologiyalardan foydalanish, moliyalashtirish jarayonlarini avtomatlashtirish va hisobotlar tuzish, hisobotlash tizimlarini modernizatsiya qilish va oʻquv kurslari tashkil etish ham rivojlantirish yoʻllari boʻlishi mumkin. Yashil iqtisodiyotni rivojlantirish sohasida 2022 yil davomida amalga oshirilgan ishlar. "Yashil" iqtisodiyotga oʻtish va "yashil" oʻsish masalalari bugungi kundagi jahon iqtisodiyoti kun tartibidagi eng dolzarb vazifalardan biri boʻlib, Oʻzbekistonda ham bu borada rivojlanish boʻyicha xalqaro hamkor-tashkilotlar bilan birga qator ishlar amalga oshirildi. Xususan: Oʻzbekiston Respublikasining 2022 yil 2 dekabrda "2030 yilgacha Oʻzbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga oʻtishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish boʻyicha chora-tadbirlar toʻgʻrisida"gi PP-436-son qarori qabul qilindi. Qaror bilan quyidagi strategik hujjatlar va tizimlar tasdiqlandi:

- strategik maqsadlarga erishishga moʻljallangan 2030 yilgacha Oʻzbekiston Respublikasida "yashil" iqtisodiyotga oʻtish va "yashil" oʻsishni taʼminlash Dasturi;
- sanoat tarmoqlarida "yashil" iqtisodiyotga oʻtish va energiya tejamkorligini taʼminlash boʻyicha Konsepsiya;
- 2030 yilgacha Oʻzbekiston Respublikasida "yashil" iqtisodiyotga oʻtish va "yashil" oʻsishni taʼminlash boʻyicha Harakatlar rejasi;
- ishlab chiqarilgan mahsulotning energiya sigʻimi koʻrsatkichini 2026-yilga kelib 2022 yilga nisbatan 20 foizga kamaytirishga qaratilgan 2022–2026 yillarda iqtisodiyot tarmoqlarida yoqilgʻi-energetika resurslarini tejashning Maqsadli parametrlari;

- O'zbekiston Respublikasida "yashil" iqtisodiyotga o'tish choralarini muvofiqlashtirish bo'yicha Idoralararo kengash tarkibi yangilandi;
- "Yashil" iqtisodiyotga o'tish va «yashil» o'sish bo'yicha Donorlarning muvofiqlashtirish guruhi tasdiqlandi.
- Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligida qo'shimcha 4 ta shtat birligidan iborat.

Donorlarning muvofiqlashtirish guruhi faoliyatini tashkil qiluvchi, "Yashil" iqtisodiyot Strategiyasi, Dasturi va Harakatlar rejasida belgilangan vazifalarni amalga oshirishda uni Idoralararo kengash bilan o'zaro muvofiqlashtirishga ko'maklash ishchi organi vazifasini bajaruvchi loyiha ofisi Texnik kotibiyati tashkil etildi. Fransiya taraqqiyot agentligi (AFD – Agence Française de Développement) bilan hamkorlikda 2022 yilda "Yashil" iqtisodiyot bo'yicha davlat siyosati sohasida loyiha amalga oshirildi. Mazkur dastur doirasida AFD tomonidan O'zbekiston Respublikasini "yashil" iqtisodiyotga o'tishiga ko'maklashish ko'zda tutilgan. Shuningdek, ushbu yo'nalishida iqtisodiyotni dekarbonizatsiyalash bo'yicha uzoq muddatli strategiyani ishlab chiqish, milliy miqyosda issiqxona gazi tashlanmalarining monitoringi, hisoboti va tekshiruvi (MRV) tizimi joriy etish, "yashil" budjetlashtirish joriy qilish hamda boshqa yo'nalishlarda ishlar amalga oshirish boshlandi.[2]2023 yil davomida "yashil" o'sish bo'yicha salohiyatni oshirish va inson kapitalini rivojlantirish maqsadida "yashil" iqtisodiyot mavzularida seminar treninglar tashkil etilishi rejalashtirilgan. Seminarlar quyidagi yo'nalishlarda tashkillashtiriladi:

- mahalliy hokimiyat organlari va jamoatchilikning iqlim o'zgarishi va tabiiy ofatlarning ta'sirini kamaytirish bo'yicha salohiyatlarini kuchaytirish;
- "yashil" iqtisodiyotga o'tish ustuvorliklaridan kelib chiqib, davlat organlari boshqaruv xodimlarining boshqaruv va rejalashtirish salohiyatlarini oshirish;
- "yashil" iqtisodiyotga o'tishni rejalashtirish, amalga oshirish va natijalarni doimiy baholab borish bo'yicha davlat va xususiy tashkilotlarning texnologik salohiyatlarini mustahkamlash;
- "yashil" o'sish bo'yicha doimiy faoliyat yurituvchi mahalliy trenerlarni tayyorlash;

– “yashil” o‘sish choralarini rejalashtirish, amalga oshirish borasida mahalliy davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining salohiyatini oshirish bo‘yicha seminarlar tashkil qilish.

Shuningdek, “yashil” iqtisodiyot mavzularini ta’lim muassasalarining tegishli o‘quv dasturlariga kiritish hamda oliy ta’lim muassasalarida “yashil” iqtisodiyot va barqaror biznes bo‘yicha mutaxassislarni tayyorlash rejalashtirilgan. 2022 yilning oktyabr oyida O‘zbekiston va Yaponiya hukumatlar o‘rtasida iqtisodiyot tarmoqlarida issiqxona gazi emissiyasini kamaytirishga qaratilgan zamonaviy “yashil” texnologiyalarni jalb qilishni ko‘zda tutuvchi Qo‘shma moliyalash mexanizmi (JCM – Joint Credit Mechanis) yo‘lga qo‘yilishi bo‘yicha kelishildi va hamkorlik Memorandumi imzolandi. Yaponiyaning JCM mexanizmi rivojlanayotgan mamlakatlar bilan issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish bo‘yicha hamkorlik tizimi. Yaponiyaning rivojlanayotgan mamlakatlarda zamonaviy texnologiyalarni qismini moliyalashtirish asosida joriy qilish orqali issiqxona gazi emissiyasini kamaytirish bo‘yicha hamkorlik qiladi. Shu bilan birga, Yaponiya kompaniyalari Marubeni Corporation, Yokogawa Electric, AvantGarde Group, SDG Impact Japan va YETTB hamda qator vazirlik va idoralar xodimlari uchun seminar o‘tkazildi hamda respublikada mavjud bo‘lgan loyihalarni Yaponiya kompaniyalari uchun taqdim etish maqsadida tegishli vazirlik va idoralardan takliflar yig‘ib olindi. 2023 yilda ushbu loyiha doirasida hamkorlik yo‘lga qo‘yilishi rejalashtirilgan. Jahon banki va Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki bilan birgalikda Iqtisodiyotning dekarbonizatsiyalash va “yashil” rivojlanish modeliga o‘tish bo‘yicha uzoq muddatli strategiyani (LTS – Long-Term Strategy for Decarbonization) ishlab chiqish loyihasi yo‘lga qo‘yildi. Parij bitimining 4-moddasiga muvofiq, mamlakatlar 2050 yilgacha uglerod neytralligiga erishishga qaratilgan o‘zlarining uzoq muddatli strategiyalarini ishlab chiqish belgilangan.

Yevropa ittifoqi tomonidan moliyalashtirilayotgan “Hokimlarning Global kelishuv kotibiyati tomonidan iqlim va energetika masalalari bo‘yicha qo‘llab- quvvatlash”

(Support to the Secretariat of the Global Covenant of Mayors for Climate and Energy–GCoM)

loyihasi amalga oshirilishi boshlandi. Loyihaning maqsadi shahar va tumanlar darajasida iqlim o‘zgarishini oldini olish, ekologik barqarorlikni ta’minlash,

aholining qulay tabiiy muhitda hayot kechirishi uchun barcha zarur shart-sharoitlarni yaratish, “yashil” iqtisodiyot hamda “yashil” energetikani rivojlantirish hisoblanadi. Shuningdek, loyiha xorijiy hamkor tomonidan moliyalashtirilishi hamda keyingi o‘rinlarda hududlarga investitsiyalar yo‘naltirilishi ko‘zda tutilgan. Mazkur loyiha doirasida Qoraqalpog‘iston Respublikasining Nukus shahri, Xorazm viloyatining Urganch shahri, Buxoro viloyatining Buxoro shahri, Namangan viloyatining Namangan shahri va Qashqadaryo viloyatining G‘uzor tumani tanlab olinib, dastlabki o‘rinda ushbu hududlar bo‘yicha harakatlar rejasi ishlab chiqilmoqda. Shu bilanbirga, xar bir hudud bo‘yicha ishlab chiqilgan harakatlar rejasining tahlili natijasiga ko‘ra eng maqbul deb topilgan 2 ta hudud tanlab olinishi hamda ushbu hududlar moliyalashtirilishi hamda ularga investitsiyalar yo‘naltirilishi nazarda tutilgan. Mazkur loyiha doirasida ishtirokchi hududlardan loyihani amalga oshirishiga mas‘ul bo‘lgan mahalliy hokimiyat xodimlari safidan ishchi guruh tashkil qilindi. Shuningdek, mazkur loyiha dastlabki muhokamasini o‘tkazish hamda keyingi o‘rinlarda harakatlar rejasini ishlab chiqish maqsadida Yevropa ittifoqi ekspertlari hamda Hokimlarning Global kelishuv kotibiyati vakillari tomonidan seminar tashkil etildi.

Global kelishuv tashabbusi (UN Global Compact) doirasida respublikada ishlar amalga oshirilmoqda. Birlashgan millatlar tashkiloti (BMT) tomonidan Global kelishuv tashabbusi xususiy sektorda korporativ ijtimoiy mas‘uliyat va barqaror rivojlanish tamoyillarini (CSR, ESG) joriy qilishga ko‘maklashish bo‘yicha xalqaro tashabbus hisoblanadi. Hozirda dunyoning 160 dan ortiq davlatlardagi 15 mingdan ziyod kompaniyalar, 4 ming NNTlari, 70 dan ortiq biznes-tarmoqlarini birlashtiradi.[2] Mazkur tashabbus quyidagi instrumentlar orqali xususiy sektorga ekologik mas‘uliyatni kuchaytirish, “yashil” texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy qilishni rag‘batlantirish, ijtimoiy mas‘ul tadbirkorlik faoliyatini yuritish bo‘yicha ko‘maklashadi:

- xorijiy ekspert jalb qilish orqali ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv (ESG) tamoyillarini faoliyatga tatbiq qilish;
- xalqaro biznes inkubator va akseleratori orqali tadbirkorlik faoliyatini transformatsiya qilish va investitsiya jalb qilish;

– xalqaro tadbirlar orqali xorijiy yirik kompaniyalar bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatishga ko'maklashish;

– BMT Global kelishuv akademiyasida malaka oshirish, tajriba almashish.

“Yashil” iqtisodiyot bilan bog'liq loyihalar muvaffaqiyatli bo'lishi uchun “yashil” kreditlar foydalaniladigan uskunaning o'zini qoplash muddatidan kam bo'lmagan muddatga va loyihaning rentabelligidan yuqori bo'lmagan foiz stavkasida berilishi kerak. Ba'zi mamlakatlarda yashil kredit imtiyozli sifatida tushuniladi, ya'ni u odatdagidan pastroq foiz stavkasiga ega. Ayni paytda O'zbekistonda “yashil” loyihalarni rivojlantirishga harakat qilayotgan tadbirkorlarning so'zlariga ko'ra, xalqaro tashkilotlar O'zbekiston banklarida “yashil” kredit liniyalarini yaratib, u yerga mablag' o'tkazayotgan bo'lsa-da, bunday kreditlarni hozircha olishning iloji yo'q.

Xulosa: O'zbekistonda yashil loyiha (yangi ekologik dastur) amalga oshirilishi uchun quyidagi narsalar ko'rib chiqiladi: Biologik moddiyotni qo'llash: Bu loyiha orqali yashil zonalar va tabiatga zararli turli xayvon va bitkilarni saqlashga yordam beradi. Yer ustiga kasalliklarni kamaytirish: O'zbekiston hokimiyati yer ustiga kasalliklar va asosiy ekologik muammolarga qarshi kurashishga yordam beradi. Energia samaradorligini oshirish: Alternativ energiya manbalarini (masalan, yel energiyasi) ishlatish va energiya samaradorligini oshirish orqali yashil energetika usullariga o'tishni rag'batlantirish. Ekologik transport vositalarining rivojlanishi: Avtomobil trafikini kamaytirish va ekologik transport vositalarining (masalan, elektr mobilalar) ishlab chiqarishga yordam berilishi. Atrof-muhitni saqlash va tiklash: Ekologik temir yo'l va yol yo'llarining rivojlanishi, shuningdek atrof-muhitni saqlash va tiklash bilan bog'liq loyihalar o'tkaziladi. Bu faoliyatlar O'zbekistonning ekologik muammolarga qarshi kurashishda qilgan ta'lim va amal yordamida yashil loyihalarni amalga oshirishda yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. “ЯШИЛ” ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШ БЎЙИЧА ЙИЛЛИК ҲИСОБОТ (2022 йил якуни бўйича)
2. [https://lex.uz/docs/ПФ-5583-сон 24.11.2018](https://lex.uz/docs/ПФ-5583-сон%2024.11.2018). Тадбиркорлик ва инновациялар ...
3. https://tfi.uz/uz/news/yashil_moliya_061223

4.Regulation.gov.uz <http://strategy.regulation.gov.uz> > ...Система оценки воздействия актов законодательства

5.Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil <https://e-itt.uz> > article > view ИНВЕСТИЦИОН ЛОЙИХАЛАРНИ БАНКЛАР ...

6.Anhor.uz <https://anhor.uz> > vzglyad-iznutri Ўзбекистонда самарали “яшил” молиялаштириш....

7.Абдувахобов Шахзод Холмўмин уғли, Possibilities of Increasing the Activity of Banks in the Securities Market, Journal of Advanced Research and Scientific Progress (JARSP), Volume 02 Issue: 03/2023 ISSN: 2751-7551 (159-162)

8.Абдувахобов Шахзод Холмўмин уғли, Analysis of Existing Management Mechanisms and Assessment Methods of The Bank's General Financial Risk, Journal of Intellectual Property and Human Rights, Volume:02 Issue: 05/ May-2023, ISSN:2720-6882 (227-231)

9.Абдувахобов Шахзод Холмўмин уғли, Improverment of Investment Activities in the Service Sector, Journal of Innovative Studies of Engineering Science (JISES), Volume:02 Issue:03/2023 (53-58)

10.Абдувахобов Шахзод Холмўмин уғли, Factors Causing Credit Risks in Commercial Banks and Their Assessment, Journal of Intellectual Property and Human, Volume:02 Issue:05/May-2023 ISSN:2720-6882 (221-226)

11. Sharipova N. D., Asadova S. D. THE ROLE OF BANKS IN THE MODERN MONETARY SYSTEM //Procedia of Theoretical and Applied Sciences. – 2023. – Т. 6. – С. 55-62.

12. Шарипова Н.Д., Чориев Я.А. СТРАХОВАНИЕ БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ //International Journal of Advanced Research in Education, Technology and Management. -2023- Т.2. - С. 92-99.

13. Sharipova N. D., Jurayev I. S. THEORETICAL FOUNDATIONS OF MONETARY POLICY// INTERNATIONAL JOURNAL OF INNOVATIONS IN ENGINEERING RESEARCH AND TECHNOLOGY. – 2023. -Т. 10. -С. 171-173.

14.Sharipova N. D., Aliboyev L.Sh. THE IMPORTANCE OF ANTI-INFLATIONARY POLICY AND INFLATION TRADING IN UZBEKISTAN// INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY JOURNAL FOR RESEARCH & DEVELOPMENT. -2023. -Т. 10. -С. 92-94.

15. Tursunov, F. M. (2023). TIJORAT BANKLARIDA MASOFAVIY BANK XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH AHAMIYATI. SCHOLAR, 1(30), 75–81.

16. Tursunov Faridun Mustafoevich. (2023). OPPORTUNITIES FOR REMOTE BANKING SERVICES TO GROW IN REPUBLIC OF UZBEKISTAN'S COMMERCIAL BANKS. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(11), 4–7.

17. Каримова А.М., Махсудов О.Ш. Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan / Яшил иқтисодиёт ва тараққиёт журналі, 2023-йил, октябрь, 10-сон, 79-83.

18. Ниязов З. Д., Махсудов О.Ш. Investment attractiveness of the enterprise, as well as factors influencing its development in the economy of Uzbekistan. / Иқтисодиёт, молия ва инновациялар халқаро илмий журналі, декабрь 29, 2023 1(4) сон, 47-55.

19. Каримова А.М., Ниязов З. Д. Махсудов О.Ш. Кредитная поддержка инновационного развития / SCHOLAR 1(32) сон, ноябрь 2023, 171-179.